

Роланд Марти

ОЧУВАЊЕ ЂИРИЛО-МЕТОДИЈЕВСКЕ ТРАДИЦИЈЕ

0. На почетку свог излагања желео бих изнети нека теоретска размишљања о проблему очувања.

0.1. „Очување” значи свесно задржати непромењенима одређене појаве преко оног момента када би без тог захвата ових појава нестало. Очување се може утврдити само у динамичним системима и то кроз супротност према даљем развоју.

0.2. Развој динамичних система није самовољан, већ овисан о принципима по којима дотични систем функционише, али исто тако и о вањским утицајима. Диригован вањским утицајима, развој може добити такав исход да противуречи принципима овога система. У том случају може очување неког ранијег стања допринети да се не повреде принципи. Насупрот томе, очување може да доведе до противуречја с принципима, када, наиме, директни однос са вањским утицајима припада овим системима. У том случају долази до парадоксне ситуације да се кроз очување сачува један степен развоја система, али не и његов темељни принцип.

0.3. Пошто ће у следећем углавном бити говора о језичним чињеницама, желео бих још укратко ући у неке особитости система „језик”, које играју улогу у вези са њиме.

0.3.1. Сваки природни језик је јако комплексна творевина, која се не може представити као *један*, у себе затворен систем без противуречности, него као упоредност различитих степена развоја једног или чак више система. Старе форме још постоје поред млађих, које се тек почињу распрострањивати. У току развоја ће се прве увек више сматрати застарелима и коначно потпуно нестати, док се последње заснивају. У том комплексном систему, где се степени развоја преклапају, сам развој је, додуше, нешто успорен, али је динамика упркос томе зајамчена.

0.3.2. Горе наведено важи пре свега за говорни језик. У писаном језику су односи нешто другачији. Различити утицаји, који јако ометају динамику развоја, могу овде да буду корисни (јача нормативност, тради-

ција писања, утицаји старијих узорака). Осим тога можемо да додамо да се писани језик једног одређеног степена развоја може задржати непромењен (у старим рукописима, књигама) неовисно о томе да ли се језик у међувремену променио. Али све дотле док је предаја писаног језика следила преписивањем, имала је удела у развоју језика, иако знатно спорију. Споменути фактори, додуше, утичу на динамику развоја писаног језика, али је не анулирају.

1. Пре него што се посветимо очувању ћирилско-методијевске традиције, треба разложити на којим су подручјима Ћирило и Методије уопште деловали и где је њихов утицај био тако јак и постојан да је поспешио заснивање једне традиције. Осим тога је важно знати које су принципе Ћирило и Методије узели као темељ своје делатности.

1.1. Најважнији аспект делатности за Ћирила и Методија био је, свакако, мисионарски. При томе се није радило о обраћању неверника, него о поучавању већ обраћених (ЖК XIV 3, ЖМ V 1–2)¹, о образовању домаћег клера (ЖК XV 1–2, ЖМ V 13, X 8) и стварању црквене организације (ЖК XVII 6, ЖМ VI 4). Ови су се чисто религиозни циљеви могли остварити, и то зато што су их Ћирило и Методије спретно уклонили у политичку, црквену и културну средину. Пошто су последице њихове делатности биле најпостојаније на културном подручју, ограничићу се у следећем на њих.

1.2. Темељни принцип делатности Ћирила и Методија на културном подручју било је уверење да су сви језици у основи једнако вредни. То је значило да су се Ћирило и Методије морали борити против тројезичне теорије. Истина, то је била њихова посебна жеља. Ово је изражено у теолошки најтемељитије аргументираном поглављу Житија Ћирила, ученој преписи са духовницима Венеције (ЖК XVI), које је, додуше, посегнуло натраг на једну Ћирилову теоретску расправу². Ова ће борба бити тематизована у изворима на два даљња места: у свом говору на самртној постели Ћирило посебно моли за уништење тројезичне теорије (ЖК XVIII 9), а у Житију Методија ће чак папски ауторитет бити позван да осуди ту теорију (ЖМ VI 4). Стваралачка дела Ћирила и Методија, која ће у даљњем бити представљена, заснивају се на овом темељу: *сви су језици у основи једнако вредни; ни један није привилегисан наспрам другог*.

1.2.1. Ћирилово највеће културно дело је, без двојбе, стварање једног писма (ЖК XIV 14). Постоји претпоставка да су већ раније учињени

¹ Цитати из Житија Константина-Ћирила (ЖК) и Методија (ЖМ) односе се на издање *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*, *Fontes, rec. et ill.* F. Grivec, F. Tomšič, Zagreb, 1960.

² *Нав. дело*, стр. 205.

покушаји да се словенство задржи писаним начином (Храбар I³, у упоредби са ЖК XIV 10, где се негира постојање писмене форме словенских језика). Новина у Ћириловом писму јесте да се ту ради о азбуци за репродуковање одређеног фонолошког система одређеног словенског језика⁴. Форма овог писма коју је могуће реконструисати, „праглагољица”, највероватније је репродукција фонолошког система језика Словена из Солуна. Код преноса у Моравску, прилагодила се нешто другачијем фонолошком систему тамошњег језика⁵. Принцип који је водио Ћирила при стварању писма и који је довео до наведених прилагодиби, може се формулисати на следећи начин: писмо треба да репродукује фонолошки систем одређеног језика и то онога у којему се употребљава.

1.2.2. Слично је са другим аспектом деловања Ћирила и Методија – кодификовањем књижевног језика. У изворима нема, додуше, никаквих непосредних исказа о основи овог језика. Али може се претпоставити да је овај „Urkirchenslavisch” (према терминологији Трубецкога) не само фонолошки, већ исто тако у морфологији и лексици заснован на језику који се говорио у Солуну (упоредити ЖМ V 8). Попримање моравизама и касније, такође, источнобугаризама, што се може доказати у најстаријим рукописима, показује да је и кодификовани књижевни језик био прилагођен тадашњој новој језичној средини. (То је одговарало молби Растислава, који је посебно захтевао учитеља који би савладао национални језик. Видети ЖК XIV 3–4). Овде се, такође, може формулисати аналогни принцип: књижевни се језик треба служити језичним материјалима и структурама које говорни језик одговарајуће средине ставља на располагање. (Ово не искључује да у случају потребе ове основе могу бити проширене и обogaћене, као што се догодило у старословенском на подручју лексике и посебно синтаксе.)

1.2.3. На другом подручју је изгледало да је Ћирило био *spiritus rector*, али се претпоставља да је највећи рад направио Методије превођењем (ЖМ XV 1, 4–5). Али се мора узети у обзир да је теорију, на којој су се темељили преводи, измислио и исто тако први пут употребио Ћирило. Начела од којих је пошао даду се с једне стране открити у старим преводима, који су делимично још задржани у каснијим рукописима, с друге су стране сачувани у теоретском делу од којег је један мали део сачуван

³ Цитирано по издању Черноризец Храбър, *О писменех*, критическо издание, изг. А. Джембелука-Косова, Софија, 1980.

⁴ Као једини даљњи утицај треба се код Ћирила узети у обзир грчке „Schrift-denken” (N. S. Trubetzkoy, *Altkirchenslavische Grammatik*, Wien, 1954, стр. 15. и др.).

⁵ За реконструкцију види F. V. Mareš, *Hlaholice na Marově a v Čechách*, Slovo sv. 21, Zagreb, 1971, стр. 175–186.

у Македонском ћирилском одломку⁶. Принципи који се даду извести из ових извора јесу: захтевање идентитета по смислу (семантички идентитет) оригинала и преведеног текста узимајући у обзир различиту структуру превођеног језика и језика превода⁷.

1.2.4. Кроз своју делатност положили су Ћирило и посебно Методије камен темељац црквенословенске литературе и тиме одредили даљњи развитак и садржајно и формално. Текстови које је требало превести били су већ кроз потребе религиозног живота највећим делом одређени. Књиге потребне за црквену службу (ЖМ XV 4) морале су бити преведене, исто тако и велики део Библије (ЖМ XV 1). Оснивање црквене организације изискивало је, такође, правне подлоге у облику номоканона (ЖМ XV 5). Хомилетски текстови су такође били нужни за продубљено разумевање црквеног мисаоног света, а потребе подучавања и актуална верско-политичка ситуација дали су облик избору тих текстова. Једино морално уздижућа литература није била нужно потребна, а ту је исто била дата могућност избора. Принцип нужности је, дакле, владао при стварању црквенословенске литературе: приоритет су имали текстови и врсте које су били нужни за цркву, њено постојање и функционисање.

2. Познато је да су ученици Ћирила и Методија наставили њихово дело. При разматрању овог даљњег развоја, ограничићу се на историјски најзначајнији део, помакнуће из Моравске у Бугарску и у друга подручја (Србију, Русију); изоловани специјални развој (даљњи опстанак у манастиру Sazavá, хрватску глагољицу) изоставићу.

2.1. Писмо које је развио и више пута адаптирао Ћирило, ускоро је у Бугарској добило озбиљног конкурента, ћирилицу. При томе је интересантно да особитости ћирилице доводе до закључка да је ћирилица створена за другачији фонолошки систем него глагољица (упореди диференцирање глагољског *а* у ћирилском *ѣ/ѧ*, недостатак одговарајућег глагољског *ѡ* у ћирилици итд.). Очито је, такође, при стварању ћирилице праћен принцип – да би писмо требало репродуковати фонолошки систем говорног језика. Ово важи, уз одређена ограничења која се могу приписати успорености развоја писаног језика, и за даљњи развој у поје-

⁶ О аутору текста постоје различите хипотезе: Јован Екзарх (Срезневски и други), Ћирило (Vaillant и други), моравски непознати аутор (Naumow), Методије (Мареш), Константин Преславски (Минчева), преславски непознати аутор (Добрев). Литерарни наводи код Ф. В. Мареш, *Потеклото на текстот на македонското кирилско ливче*, Slovo, sv. 32–33, Zagreb, 1983, стр. 6–7, 13.

⁷ Покушај да се теоретски опише „слободна” техника превођења Ћирила и Методија може се наћи код Е. М. Верещагин, *Из истории возникновения первого литературного языка славян*, Москва, 1971, 1972.

диним словенским језицима. То се јасно види у српској ћирилици: знакови за назалне вокале су се изгубили, редуковани вокали су се сјединили, уведен је *ћ* итд. (Фонолошки принцип се делимично тешко препознаје, што је настало и задржало се кроз гласовни развој графичких дублета, тако, на пример у српском *ы* и *н*, *ѣ* и *є* односно *и*. Све дотле док се ови дублети могу слободно изменити, принцип остаје *de facto* задржан.)

2.2. Сличан развој се може посматрати у књижевном језику. И ту је владао принцип да књижевни језик треба да одговара говорном језику своје средине. Зато су се стално преузимали нови лексеми из говорног језика, док су се застарели избацивали из употребе. Исто тако су се морфолошке категорије, које у говорном језику више нису биле у употреби, и у књижевном језику континуирано редуковале, док су се уобичајене распрострањивале. Овде се још јаче него у развоју писма могу приметити ометајући утицаји традиције. Прилагођавање говорном језику следило је толико неодлучније колико је врста којој је текст припадао била свеснија традиције. Ипак се може лако закључити да је развој кроз који је прошао књижевни језик – са временским помаком одговарао развоју говорног језика своје средине.

2.3. У теорији превода, напротив, дошло је ускоро до битне промене. Дobar превод се сада одликовао максималним слагањем са узорком. Ово је чешће ишло на рачун правилног говорног језика превода. То грцизовање преведене литературе везано је са Преславском преводачком школом, док је Охридска школа више задржала ћирилометодијевски стил превођења⁸. Последњи се тада ускоро изгубио.

2.4. Црквенословенска литература битно се развила на путу који су зацртали Ћирило и Методије. Већ постојећи текстови су сачувани (у датом случају нови преводи), а нови су додани у оквиру чврсто одређеног система врсте. Само треба споменути да су са повећаним опсегом литературе такође у великом броју настајала оригинална дела, поред тога и нове компилације, што је постепено проширило постојећи систем.

2.5. Све у свему може се закључити да се дело засновано од Ћирила и Методија (са изузетком технике превођења) примарно њиховим утврђеним принципима – даље развило. При томе оно није сачувано у својој вањској форми, већ у својој основи (што је пуно значајније за динамичне системе).

3. Упркос овом у целини позитивном налазу, постојала је у развоју словенских језика и литература увек нова жеља за очувањем. То налази

⁸ Д. Иванова-Мирчева, *К вопросу о характеристике болгарских переводческих школ от IX-X до XIV века*, Старобългаристика I, 1, София, 1977, стр. 39.

писани изражају у два дела старијег доба: у Апологији Храбра и Трактату Константина Филозофа (Костенечког). Из ових ћу текста реферисати оно што је у вези са темом очувања ћирило-методијевске традиције.

3.1. Храброва Апологија усмерена је у првој линији против начелних непријатеља словенског писма и превода литургијских текста на словенски књижевни језик. Само индиректно и у прикривеној форми обрачунао се са после-ћирило-методијевским развојем у писму и преводу (Храбар XIII). Тиме се мисли на то што је било побошљано, у пређашњем контексту писмо, док ће у следећем главно тежиште бити на промени превода и то кроз спомињање Акила и Симаха. Иноваторима је пребачено да су епигонално побољшали генијално остварење. Храбар је, додуше, против увођења ћирилице, али – како јасно произлази из аргументације – првенствено зато што ћирилица представља грцизовани облик словенског писма. Побољшање превода, напротив, Храбар сматра повредом ћирило-методијевске традиције.

3.2. Другачије је са Константином Филозофом. Он је самог себе видео као легитимног заступника реформе (односно изједначавања) писма, језика и превода, која је била проведена у Бугарској (Константин 102/103)⁹. Због тога се он отворено обрачунао са својим противницима и засновао принципе покрета обнове, које је, такође, и теоретски заступао. Они су у бити садржавали следеће¹⁰:

- Уједначавање ортографије. Ово је хтење Константин најопширније обрадио. Радило се о прилично крутом нормирању, које једва да дозвољава изнимке, и истовремено о архаизовању. Архаизовање је проистекло из жеље да се говорно „расуло” врати у првобитно стање и потисне према чистоти првих извора.
- Уједначавање књижевног језика. Овде немамо теоретска очитовања, али, ипак, анализа језика заступника реформе показује да се и овде очитује свесно посезање натраг на старије језичне форме¹¹. Особито се спречавало ослањање на особитости говорног језика.

⁹ Константиново дело је цитирано по издању: И. В. Ягич, *Рассуждения южнославянской и русской старины о церковнославянском языке*, Berlin, 1896 (поновно штампање München, 1968), стр. 95–199.

¹⁰ Упореди уопште П. Русев, *Реформата на Ефтимий Търновски*, Търновска книжевна школа, 2, София, 1980, стр. 49–54.

¹¹ Д. Иванова-Мирчева, *Ефтимий Търновски – писател-творец на литературния български език от късното средновековие*, Търновска книжевна школа, 1, София, 1974, стр. 197–210.

- Ревизија превода. Овде се у још јачој мери ради о прилагођавању грчком оригиналу. И ово је хтење проистекло из жеље да се „расуло” врати у првобитно стање (Константин 111)¹².
- Уопште је једна од основних тенденција реформе да се имитира све што је грчки пример¹³. То се односи на подручје ортографије, лексике и синтаксе као и на стил (плетенне словесъ).

4. Како се, дакле, слажу захтеви ових традиционалиста са принципима који су били основа дела Ћирила и Методија?

4.1. Храбар, који је још био близак ћирило-методијевском добу, држао је, чини се, многе аспекте делатности Ћирила и Методија за саме по себи разумљиве, тако да није у њих изричито улазио. Због тога смо упућени на индиректне податке.

4.1.1. Да писмо треба да репродукује фонолошки систем говорног језика, произлази из Храброва увода и упућивања на изговор гласа *a* (Храбар I 4–7, V 2–4). Храбар се при том позива на само један „словенски” језик, дакле не напомиње проблем тачне основе дијалекта. Очигледно, он под „словенским” подразумева говор своје околине, то значи бугарски. За њега је потпуно разумљиво да писмо репродукује говорни језик средине. (Писмо, на које се Храбар позива, јесте глагољица и то у проширеној форми, као што се може реконструисати из московског преписа Апологије¹⁴.)

4.1.2. Слично вреди и за књижевни језик, но овај неће да буде посебно споменут.

4.1.3. На подручју технике превођења Храбар се буни, као што је већ споменуто, у прикривеној форми против иновација. Он пребацује иноваторима да су себи олакшали посао тиме што су само променили постојеће и то на начин Акила и Симаха. Акил (*Aquila*) спада међу оне грчке преводиоце Библије који су се особито ропски држали изворног језика¹⁵ и тиме постојеће преводе, који су били слободнији, учинили конкурентима. Исте погрешке, каже Храбар, учинили су иноватори у Бугарској. Тиме он брани за Ћирила и Методија меродавни принцип да би требало водити бригу о различитој структури језика превођења и језика превода.

¹² Григориј Цамблак је за недовољну тачност окривљавао већ прве преводиоце (П. Русев, И. Гълъбов, А. Давидов, Г. Данчев, *Похвално слово за Евтимий от Григориј Цамблак*, Софија, 1971, стр. 166–168).

¹³ Русев, *нав. дело*, стр. 51.

¹⁴ Mareš, *нав. дело*, стр. 148–152.

¹⁵ К. Нувärinen, *Die Uebersetzung von Aquila*, Lund, 1977.

4.1.4. Према црквенословенској литератури не изјашњава се Храбар начелно. Он само упозорава на то да су текстови које је превео Ћирило – свети, исто као и писмо (Храбар XII 4–5). Тиме су заправо ћирило-методијевски текстови добили првенствени положај. Исто то вреди и за преводе (односно технику превођења) као и за конкретне текстове, односно књижевне врсте. Да би се очувала светост текстова, морали су већ преведени текстови бити сачувани у већ постојећој форми, а нови текстови за превођење морали су да припадају истој врсти и да буду преведени на начин који су практиковали Ћирило и Методије.

4.1.5. Храбар најочитије чува ћирило-методијевску традицију што се тиче аутономије и једнаковредности словенског према другим језицима. Доказни поступак Апологије показује да је словенски у најмању руку дорастао другим културним језицима, и то кроз конструкцију традицијског ланца хебрејски-грчки-словенски (Храбар III–V). Касније се показује да је словенски чак надмоћнији од грчког (Храбар XII 4–5).

4.1.6. Све у свему, показује се Храбар као добар чувар ћирило-методијевске традиције. Он се држи принципа који су водили Ћирила и Методија у њиховом раду и брани их насупротив иноваторима који од њих одступају. Поред очувања принципа, он се, такође, залаже за очување појединачних остварења тих принципа (нпр. глагољица, одређени текстови). То не доводи ни до каквог противуречја, зато што је Храбар још врло близак ћирило-методијевском времену и због тога развој још није толико јако напредовао да би могле да се примете разлике.

4.2. На темељу других околности, ситуација је потпуно другачија за Константина Филозофа. Он се бави сличним проблемима, али припада другој традицији и живи у другом времену. Због тога није зачуђујуће да се његово дело другачије одликује у перспективи ћирило-методијевских принципа.

4.2.1. За Константина Филозофа писмо нема задатак да рефлектује фонолошки систем говорног језика. По томе он зна да се *ѣ* и *ѥ* у српском изговорно не разликују: ипак их треба раздвојити (Константин 115). Осим тога, он пребацује српском да је кроз губљење слова (која су у српском била сувишна) постао гори (Константин 107). Исто тако слабо толерише фонетски образложене навике писања у српском, као *ѣ* након консонанта (Константин 117). Чини се да једино толерише одрицање назалних вокала (Константин 119). Осим ове изнимке, Константин управља своју критику према сваком покушају да се писмо прилагоди фонолошком систему говорног језика оног времена.

4.2.2. Константин Филозоф се јасно изјашњава и према питању основе књижевног језика. За њега не долази у обзир да књижевни језик

има везе са говорним језиком. Он изричито означава бугарски и српски неспособнима да репродукују финоће грчког, сиријског или хебрејског (Константин 108). Словенски књижевни језик није ни бугарски, ни српски, ни руски, већ једна мешавина језика. Већ је био створен као мешавина језика и то кроз групу заступника различитих словенских језика коју је водио Ћирило (Константин 109/110). То се не слаже са изјавама извора нити са ћирило-методијевским принципом да је народни језик основа књижевног језика. Надаље Константин закључује да су књиге написане на овом језику биле узорне и само је немарност каснијих писаца то спречила (Константин 111). По томе може да се закључи да је Константинов идеал повратак на старије језичне прилике. Ово је исто повреда ћирило-методијевског принципа, основа књижевног језика морао би бити савремени језик. (Да су Ћирило и Методије удовољили Константиновим захтевима, морали би одабрати прасловенски као књижевни језик.)

4.2.3. Константин се такође изјашњава о питањима превођења, додуше, не у теоретској форми, већ помоћу примера (Константин 177 и след.). При томе се он приказује као поборник екстремне, уско с оригиналном повезане технике превођења и чак захтева да речи језика превода морају, ако је могуће, сачувати етимологију оригинала. Метода, која је већ у Храброво доба била проширена, овде ће бити још даље развијена чиме се још више удаљује од ћирило-методијевског принципа.

4.2.4. Константин се не изјашњава посебице о литератури и њеним врстама. Примери текстова које је цитирао крећу се у оквиру религиозне литературе и књига, чије је одржавање чистоте његова највећа жеља. Мисли се без двојбе на књиге које су биле нужне за цркву. И његова властита литерарна делатност је у том погледу традиционална. Барем се овде Константин креће унутар ћирило-методијевске традиције.

4.2.5. У погледу једнаковредности и аутономије свих језика имао је Константин сасвим одређене представе. За њега јасно постоји језична хијерархија. Највиши степен је познавање „класичних” језика, то значи посебно грчког. Са одређеним одстојањем следи словенски књижевни језик, а на најнижем степену су народни језици. Првенствени положај грчког образложен је његовом јединственошћу, у противности словенском (Константин 108). Из тога произлази жеља да књижевни језик преузме што више грчког и јединствено да се уреди. Због тога треба превести да буду што је могуће више у слово верни, због тога ће се створити правила система знакова нагласка јасно инспирисана грчким, због тога би, коначно, ћирилска азбука требало да буде тако сврстана – да на првом месту стоје слова заједничка грчком и тек затим следе чисто словенска

(Константин 111). Особито у погледу положаја словенског књижевног језика налази се Константин у нечувеном противуречју са ћирило-методијевским темељима.

4.2.6. Свеукупно се Константин показује као лош чувар ћирило-методијевске традиције. Његови захтеви противурече ћирило-методијевском принципу да је народни језик основа писма и књижевног језика, принципима једнаковредности свих језика и принципу превода. То ће још више бити заострено кроз чињеницу да је Константин спровео реформу која је требало да важи за бугарско говорно подручје без битних прилагођења српском. Особито са захтевом да се стари списи задрже непокварени, не посеже Константин натраг на ћирило-методијевско, већ у најбољем случају на средњобугарско. (Упркос својим јасним теоретским изјавама, чини се да је Константин у својој литерарној пракси био толерантнији. То се може разазнати, између осталог, на ортографији, језику и стилу превођења његових властитих текстова и превода¹⁶.)

4.3. На темељу принципа на којима се заснива делатност Ћирила и Методија није могуће очувати одређено развојно стање језика, а да се не дође у противуречје са овим принципима. Најбољи начин како би се очували принципи је да разлике између књижевног и народног језика буду што је могуће незнатније, то значи дозволити да први има удела у развоју другога. Гледано са ћирило-методијевског становишта, реформа патријарха Јефтимија, деловање Константина Филозофа и други јужно-словенски утицаји представљају у истој мери регрес у томе што је био централни задатак мисије Ћирила и Методија: *къаѣ на разоумѣ прѣвод[ити] и спасениѣ* (Храбар II 2–3).

¹⁶ Ђ. Трифуновић, *Тумачење песме над песмама од Теодорита Кирског у преводу Константина Филозофа*, Зборник за славистику, 2, Нови Сад, 1971, стр. 86–103.

- ЖК XIV 3 людемъ нашимъ поган'ства се отвръг'шиидь и по христ'јан'скыи се законъ дрѣжищемъ, оучителѧ не идидьма таково, иже ни бы въ свонъ языкъ истоюю вѣрѣ христ'јан'сквою сказала, да се быше и ныи страны зреще подобниа намъ.
- ЖМ V 1–2 прилоучи¹ же са въ ты дѣни, Ростиславъ князь словѣнскъ съ Сватопопъкъмъ посласта² из Моравы къ цѣсарю Мнханлоу, глаголюща тако: 2. како божию мноштию съдрави³ ксми⁴ и соуть въ ны⁵ въшьли оучителе мнози крѣстиани из Влахъ⁶ и из Грькъ и из Нѣмьць, оучаще ны раздѣть, а мгы словѣни проста чадь и не идидьма, иже бы ны наставилъ на истинноу⁷ и разоумъ съказаалъ.
- ЖК XV 1–2 Дошдьдшѣ же кмоу Моравы: съ великою чьштию приеть его. Растиславъ и оученикы събравъ и въдасть и оучити. 2. въскорѣ же въсь црковнъин чинъ прѣидь наоучи е оутрѣнници и часовомъ и вѣтер'нии и павѣтер'ници и тиннѣи слоуж'бѣ.
- ЖМ V 13 трьмъ лѣтомъ. ишьдъшемъ възвратиста са из Моравы²³, оученикы наоучьша²⁴.
- ЖМ X 8 отъ того же дѣне вельди начать расти⁸ оучение божию⁹ и стрижьнници множити са¹⁰ въ вьсѣхъ градѣхъ и поганин вѣрвати въ истиннъинъ богъ, свонхъ бладин отгмѣтающе са.
- ЖК XVII 6 по семь повелѣ папа двѣма епископомъ, Фирмосъ и Гондръхоу, светыи словесемъ словен'скыи оученикы.
- ЖМ VI 4 и повелѣ единомоу епископоу, иже бѣ тоюже язею больнъ⁵ и⁶ свати отъ оученикъ словѣнскъ три попы а ·в· аногноста.
- ЖК XVIII 9 послашан мюе молитвы и вѣрнои ти стадо съхранн, кмоу же бѣ приставилъ неключиидьмаго и недостоннаго раба твоюго. 9. иже ави е безбожнъи и поган'скыи злобы глаголющихъ на те хоулоу и погъви трнезгычнью керсь
- ЖМ VI 3–4 блахоу же етера многа чадь, яже оучахоу³ словѣнскыи кннги глаголюще, како не достонть никоторомоу же языкоу идѣти боуковъ свонхъ развѣ вѣрен и Грькъ и Латинъ по Пилатовоу писанию, еже на крѣстѣ господни написа. 4. еже апостоликъ пилатъны и трыязгычнникы нареклъ⁴ проклатъ
- ЖК XIV 14 и авие сложн писмена и начеть бесѣдъ писати еуаггел'скы: испрѣва бѣ слово и слово бѣ оу бога и богъ бѣ слово и прочеи.
- Храбар I 2–4 Крѣстинше же са, римьскыми и гръцьскыми писмены иже ждаахъ са писати словѣнскы рѣчь безъ оустроенна.

ЖК XIV 10

глагола же царь къ немлю: дѣдъ мон и отьць мон и ннѣи мнѡзѣи некав'ше того нѣсоутъ ѡбрѣли, то како азъ мѡгъ то ѡбрѣсти.

ЖМ V 8

вѣи бо юста Селѡуѡаннина, да Селѡуѡанне въси¹⁴ чнсто словѣньскы¹⁵ бесѣдоуютъ.

ЖК XIV 3–4

людель нашнмь поган'ства се ѡтврьг'шнмь и по хрнстѣан'скыи се законь дръжешемь, оу'нтеля не мямьы таково, нже ни бѣи въ свон кезыкь нстоюю вѣрѡ хрнстѣан'скую сказале, да се бѣише и ннѣи странѣи зреше подобилн намь. 4. то послн нѣи, владько, епископа и оу'нтеля таково.

ЖМ XV 1

прѣложѣи въ бръзѣи въса кннгы испъл'нь, развѣи Макавѣи, отъ грѣтѣска яззыка въ словѣньскъ

ЖМ XV 4–5

пѣсалтѣрь бо бѣи тькъмѡ и евангелне съ апостолѣмь и нзбѣранѣи мн слѡужбамь църквѣи ннмь съ фнлософьмь прѣложнлѣ⁷ прьвѣи⁸. 5. тьгда же и номоканонь, рекъше законоу правнло, и отьскыи кннгы прѣложн.

Храбар XIII

Аще ли кто речетъ тако нѣсть оустроилъ добрѣ, понеже са постраждѣи и еше, ѡтвѣтѣи речемь смь: и грѣтѣскы такожде мнѡгажди сжѣи постражалн, Акилла и Симмахъ, и по томь ннн мнѡси. Оудѡвѣи бо естѣи послѣжде потворити неже прьвое створити.

Конст. 102

нѣдѡ аще и не съврѣшенъ хоудѡжннкъ сѣи сѣи понѣже не постигоу великаго ѡного хвѡдѡжннка словѣкьинъ пѣсмьн, ѡцѣначелннка глѡбѣи трѣнов'скаго квѣи ѣи-ѡнмѣи, иже и свѣтѣло стрѣнѣи тѣи тако въ истинѣи явнсе, и дѣже до ннѣи сѣи до рѣкьѣи глѣмьне Марнѣи и въ Скѣдскыи странѣи и Загорѣи

Конст. 111

дѡнтѣи же съ дръзновлѣннѣемь рѣши, тако по сѣи растлѣвшнмь се добрѣи смь и краснѣи и здѣннѡ, вндѣвшѣи блѣжен'ннн нѣцѣи и потьщѣише пакьѣи здѣше. нѣ развращѣн'ннн прѣдѣв'ше, и хъже пакьѣи въскѡрѣи развратнше.¹⁾ въземлютѣи бѡи тѣи прѣваа и краснаа, и крѣстоу едѣноу цѣлоу не ѡставлѣиѡ, и аще раз'вращѣнѣи не въведѣтѣи и хоулы, крѡмѣи вѣр'вар'ства. и ктѡмоу новои'звѣдѡна глѡютѣи сѣи, ѡи тьщѣтѣи, въ и хъже т'мѣамь лѣжен соуѣи. сѣи же и ннмь прѣдѣв'ше, мнѡжае ѡврѣщѣтѣе прѣвннъ. а иже кннга и до трѣтѣи роукьѣи достѣгнетѣи прѣпнсѣтнсе, ктѡмъ ни въ тѣиже потрѣбна, развѣи ѡгну. нѣи тѣи трѣды прилагѣю, мнѡга соуше ѡи снѣи глѣннѣи; потрѣба еи прѡчѣе ѡбразы въсьмь²⁾:--

- Храбар I 4–7 НЖ како можетъ са писати добрѣ грѣцьскыи писмены богъ, или жнвотъ, или зѣло, или црѣкы, или чаанне или широта, или идь, или ждоу, или юность, или жзыкъ, и ннаа подобнаа снмь?
- Храбар V 2–4 НЖ како и прѣводоу сжцоу писменн азъ, и отъ бога даноу родоу словѣньскомоу на отворѣстне оустъ въ разоумъ оу҃гашни са бѣквалъ, велнкомъ раздвнженнемъ оустъ възгласитъ са, а она писмена малоу раздвнженнемъ оустъ възгласатъ са и исповѣдажтъ са.
- Храбар III–V 1 Онн оубо алфа, а съ азъ, отъ аза начатъ шбое. И какоже онн подобаше са жндовьскыи писменемъ сътворишж, тако и съ грѣцьскыи.
- Жндове бо прѣвое писма имать алефъ, еже са сказаеть зчєнїе съврѣцажше въводимоу дѣтнцоу и глаголаше: зчн са, еже естъ алефъ. И грѣци подобаше са томоу алфа рѣщж, и сподоби са речєнне сказанна жндовьска грѣцьскѣ жзикоу, да речеть дѣтнцоу. въ оу҃ченна мѣсто: нишн. Алфа бо нишн са речеть грѣцьскоу жзикоу.
- Тѣмъ бо подоба са сватын Кирилъ створи прѣвое писма азъ.
- Храбар XII 4–5 нїе. Тѣмъ же словѣньскаа писмена сватѣнша сжтъ и чьстнѣнша: сватъ бо мжжъ створила та кєсть, а грѣцьскаа еллинн погани.
- Конст. 115 тѣкоже по҃трѣва бѣ въ бж҃твнынѣ писаннѣ раздѣлѣтн гл҃мь ндѣже ѿ съ ѿ и ндѣ съ ѣ. нѣ по҃нѣ сѣ теж҃чѣнше ѡвнѣтє ѡз҃ыкоу сѣмоу, то бвдн да гл҃ѣтєє ѡко^ж и гл҃ю, тѣтїю нж і да на своѣ мѣстѣ ѣ стоитѣ, на своѣмъ же ѣ, да бж҃твнѣа писанїа не растлѣвѣаютє.
- Конст. 107 и како оубо не съкроушнтє кнїгою сѣю слобѣнь рѣнноу, ѿ҃а ѡдѣже свлѣчѣ и ѡ лнѣ писмень г҃ съвѣсѣмъ погыбоше, и бї невѣдѣтє гдѣ коє писати, прѣлѣгающе єдино дръгомоу на мѣсто и растлѣвѣающе бж҃твнѣа писанїа,
- Конст. 117 нѣ нѣцїи сѣ зл҃анч҃но сръбскомоу ѡз҃ыкоу вѣдѣше рѣнн снцевынѣ гл҃ь гнїе. ѡ нѣ. конїе, и по҃бннн снмь.
- Конст. 119 и пакы нѣсоу҃тъ въ распрѣстрѣненїе коє нз҃обрѣтена толїко, ѣлнко внны рѣн рѣнныє, соу҃тѣ же сїа · ж · ж, нже ѡко нѣкоє брѣме ѡвнѣше сръблѣ. и снмь не соу҃цїи здѣ, оу҃лншѣютє гл҃н снцевн мѣло нѣчто.

- Конст. 108 Ϟ ѿ ѿхъже прѣлѣщѣются нѣцѣи глѣюще · ѡвѣн, ѡко срѣвѣскѣи ѣзыкѣѡ пѡбѣаетъ тако рѣци, ѿныѣ же, ѡко блѣгарскыи, ѿнѣ ѿнѣ: нѣсоутъ сѣа. тако. въ начѣлѣ бѡ хѡтещѣн ѡздѣти въ словѣнскыи ѣзыкѣ, ѡвѣ ѣ ѡко не възмѡгоше блѣгарскыи ѣзыкѣѡ, ѡще ѿ глѣотъ нѣцѣи ѡко сѣ ѡздѣсе. како бѡ тынѡкота ѣллинскѣа ѿнѣ сѡрѣнскѣа ѿнѣ ѣврѣнскѣа мѡжаше ѡздѣтисе дебелинши ѣзыкѣѡ;
- Конст. 109/110 глѣють бѡ нѣцѣи, ѡко Кѡрѣилъ филосѡфъ ѡздѣ прѣжѣ. боудѣн, приѣмлю, нѣ ѡнъ начѣлникъ сѣ ѿ ѡкоже послѣнникъ гнѣ, пѣа же прѡкоу Дѡу пѡбѣсе, ѡзѣравъ ѡ въсѣхъ сѣ плѣмень мѡужѣ¹⁾ вѣдѣщѣихъ грѣтскѣа писмена ѿ словѣнскыи ѣзыкѣ. грѣтскѡе бѡ скѡпѣтро възмѡжно тѡтѣ соутѣ, ѿ ѡ коѡгожѣ колѣна ѡбрѣтѣхѡусе дѣвнн мѡужѣ сѣмъ слоужѣще. нѣ ѣдиногѡ сѡго ѡменовѣсе, ѡкоже ѿ ѡлѣтрѣ дѣдѣвѣ.
- Конст. 108 Пѣтоломѣн· како въ мнѡгынѣ домѡѣ писанѣаа състѣвлѣше, растоѡнѣе не ѡбрѣте се, ѿ дѣже до ѡнѣ въ грѣтскыи писменеѣ. въ нѡшнѣ же ѡще ѿ ѡ книгъ съвѣкоупетсе, нн дѣвѣ ѡ въсѣхъ ѡбрѣтѣютсе ѣдино ѡко^{жѣ} пѡбѣаетъ.
- Конст. 111 прѣвѣе напншнѣ кѣ по ѡлѣфѡвнтоу грѣтскѣа соутѣа, прилѡжнѣвѣ къ нѣмъ ѿ ѡ рѣнѣ чнслѣ, въ ѣже ѡвѣтнѣ сѣ чнслѣ въ скѡрѣ. по словѣнскыиѣ же ѣзыкѡѣ ѡзѡбрѣтѣнѣаа нѣже снѣ.

Roland Marti

PFLEGEN DER TRADITION VON KYRILL UND METHOD

Zusammenfassung

Das Referat untersucht, wie sich die Arbeit Kyrills und Methods auf kulturellem Gebiet entwickelt hat und welche Versuche unternommen wurden, kyrillo-methodianisches Gut zu bewahren. Dabei stellt sich die Frage, ob die Versuche, Kyrillo-methodianisches zu bewahren oder gar einen ursprünglichen Zustand wiederherzustellen, nicht den Prinzipien widersprechen, von denen sich Kyrill und Method in ihrer Arbeit leiten ließen.

Anhand zweier Texte (Chrabs Apologie und der Traktat des Konstantin von Kostenec), die zur Bewehrung kyrillo-methodianischer Traditionen auffordern, wird überprüft, ob ein solcher Widerspruch vorliegt.

Dabei zeigt sich, daß Chrabr in seinen Forderungen von den gleichen Prinzipien geleitet wird wie Kyrill und Method (Gleichwertigkeit aller Sprachen, Be-

zug auf die gesprochene Sprache). Konstantin von Kostenec dagegen widerspricht mit seinen Forderungen nach Archaisierung und Gräzisierung den Grundsätzen der Slavenlehrer.